

Lidija Kaukėnienė**APIE SUJUNGIAMŪJŲ ŽODŽIŲ JUNGINIŲ
KLASIFIKACIJĄ**

Apie žodžių junginius rašyta daug, bet kalbininkų požiūriai labai daug kur išsiskiria, ypač dėl sujungiamųjų žodžių junginių. Sujungiamieji junginiai iki šiol yra probleminis dalykas. Dalis autorių nesutinka su nuomone, kad žodžiai, tarp kurių yra sujungiamasis ryšys, sudaro junginį. O jei sujungiamuoju ryšiu susieti žodžiai nagrinėjami, tai dažniausiai šis ryšys akcentuojamas tik tarp vienaarūšių sakinio dalių. Sintaksės darbuose vartojami įvairūs terminai: *sujungiamosios konstrukcijos*, *vienarūšės sakinio dalys*, *sujungiamosios žodžių eilės* ir panašiai, tačiau kalbama apie tuos pačius kalbos reiškinius – žodžius, susijusius sujungiamaisiais ryšiais.

Dabartinės lietuvių kalbos žodžių junginių pradininku reikia laikyti J. Jablonskį, nors paties termino *žodžių junginys* jis nevartojo. Terminą *žodžių junginys*, anot V. Labučio, pirmasis pavartojo K. Meškauskas savo sintaksėje [LabŽJP 7, MeškLKS 17]. Kiek plačiau žodžių junginius nagrinėjo Z. Kuzmickis [KuzmLKS]. Žodžių junginių problema keliama ir rusų kalbininkų darbuose. L. Šiškova teigia, kad suprantant žodžių junginį kaip dalį konteksto, galimi ne tik prijungiamieji, bet ir sujungiamieji junginiai [ŠiškISGSSNJ 21]. V. Labutis teigia, kad sujungiamuoju ryšiu susieti žodžiai nelaikytini žodžių junginiu [LabŽJP 49]. B. Kalinauskas mano, kad sujungiamasis žodžių junginys tėra tik vienas sudėtinis prijungiamojo žodžių junginio komponentas [KalinLKŽJS 9]. Z. Musteikienė sujungiamųjų junginių taip pat nelaiko žodžių junginiu [MustSRJ 21]. J. Balkevičius sako, kad sujungiamieji junginiai žodžių junginio,

kaip gramatinės kategorijos nesudaro, nes jie, būdami tarp savęs tik sujungti, jokio tų abiejų reiškinų ryšio neatspindi [BalkDLKS 42].

Vis dėlto sujungiamojo junginio sąvoka ir terminas yra aptarti ir įteisinti “Lietuvių kalbos gramatikoje” rusų kalba [GLJ 549] ir “Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje” [DLKG 567]. Šiose gramatikose sujungimu vadinamas sintaksinis ryšys tarp sakinio vienetų, kurie vienas nuo kito nepriklauso ir įtraukiami į sakinį savarankiškai arba per vienodą ryšį su kuriuo kitu vienetu. Pagal dėmenų jungimo būdą gramatikose išskiriami trijų rūšių sujungiamieji junginiai: jungtukiniai, bejungtukiai ir mišrieji.

Gramatikose pateiktas skirstymas taip pat svarstytinas. Kai kuriais atvejais sudėtingesnės struktūros sujungiamuosius žodžių junginius būna labai sunku priskirti prie vieno ar kito tipo junginių. Sujungiamuosius junginius galima skirstyti į dvi rūšis: paprastuosius (gramatikose bejungtukiai ir jungtukiniai) ir sudėtinius (gramatikose mišrieji). Į atskirą grupę skiriami sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji žodžių junginiai. Tokia klasifikacija leistų tiksliau suskirstyti sujungiamuosius žodžių junginius.

Sudėtinius sujungiamuosius junginius sudaro kitokios struktūros dėmenys. Sudėtinis sujungimo būdas lemia tai, kad tarp komponentų dėmenų ir atskirų komponentų yra įvairūs reikšmės santykiai. Tačiau komponentų reikšmės santykis yra dominuojantis. Kiekvieną komponentą galime skaidyti į vieno lygmens dėmenis, nors ir komponentai, ir komponentų dėmenys jungiami įvairiais sujungi-

mo būdais. Susidaro hierarchinės struktūros, t. y. komponentai, susiję pavaldumo ryšiais.

Sudėtinius sujungiamuosius junginius galima skirstyti į dvi rūšis: simetriškus ir asimetriškus. Tiek simetriški, tiek asimetriški būna jungtukiniai ir bejungtukiai.

Simetriškus junginius, kurie yra skirtingų lygmenų skaidymo, aukštesniajame lygmenyje sudaro dėmenų grupės, dažniausiai poros. Kiekviena dėmenų pora sudaro atskirą dėmenį – komponentą. Todėl priklausomai nuo dėmenų grupių skaičiaus šios struktūros junginius reiktų vadinti dviejų, trijų, keturių komponentų ir t. t. sujungiamaisiais junginiais. Sudėtinių simetriškų sujungiamųjų junginių komponentai yra jungiami: 1) bejungtukiu būdu, pvz.: *Ežia, kur rugiagėlės ir ramunėlės, kvepiantys kmynai ir čiobreliai, slenka Jonas; Iškviestas atsakyti pamokos iš gamtos ar geografijos, aritmetikos ar rusų kalbos, jis kaip žirnius berte išberdavo; Jiedu paupy darydavo anteles iš maldrų ir leisdavo jas pavandeniui, skindavo vilkuoges arba susedę abu sekdavo pasakas apie karalaitę*, 2) jungtukais, pvz.: *Nuslinko, atsisotojo prie nuogų apynių karčių ir stovi, žiūri; Ne su lazda, ne su bizūnu, o su geru žodžiu, su širdimi turime prie jos eiti; Sako ne tik anksti kelti, dirbti netingis, bet ir sumanus, nagų nenupuvusių – viską sutaisys, viską padarąs*.

Asimetriškus junginius sudaro neproporcingai išsidėsčiusių dėmenų komponentai. Komponentų dėmenys išsidėstę nesimetriškai: trys ir du arba du ir keturi, arba vienas ir du ir t. t. Asimetriškų junginių komponentai, kaip ir simetriškų, jungiami dviem būdais: 1) bejungtukiu būdu, pvz.: *Kurį laiką, kol Milevičiūtė susirangė sofoje, jis tylėjo ir dairėsi, porą kartų atsikrenkštė, Zuzana ir Onelė išei-na virtuvėn, iš ten atneša lėkštes ir peilius, paskui duoną*, 2) jungtukiniu būdu, pvz.: *šie erzinėsi, pykę, žadėję daugiau nebevažiuoti, o skemdinajies ar turgaus dienomis vėl paskui ją sekioje, motinai rankas bučiavę; Man kliuvo ne tik jo didžiulės naginės ir vilnoniai autai net iki kelių, bet ir jo laiky-*

masis, kalbos maniera, juokai; Marijona žiūri, kad Valento žingsniai ir judesiai, ir veidas jau tokie subrendę, griežti, net įsakantys; Senis buvo nesveikas, užtat nekan-trus ir greit susierzindavo; širdis tuksi, gal-va smėlio, šukių pilna, kūnas čia kaista, čia tirpsta, šąla.

Sudėtiniai sudėtingieji sujungiamieji žo-džių junginiai – tai tokie junginiai, kuriuos sudaro du komponentai, jungiami jungtukiniu arba bejungtukiu būdu. Vienas iš komponentų – sudėtinis sujungiamasis junginys. Kitą komponentą, nesudėtinį, sudaro vienas dėmuo arba paprastasis sujungiamasis žodžių junginys, pvz.: *Valentui buvo likęs įspūdis, kad Antanas nemažas vyras ir gražus, gražios šypsenos, šviesiais plaukais ir labai šviesiais užriestais ūseliais, – merginos pasigardžiuo-damos apie jį kalbėdavo; Nepūkšteli į van-denių tiesiog nuo kranto, kaip būdavo pirma, nenardo, nesipūskuoja, bet pamažu įbrenda, perplaukia porą kartų per duburį, plaukus susivilgo, pastovi, pasidairo ir išbrenda; Senukas nieko nekalbėjo, tik sėdėjo užstalėje, be paliovos žindo pykę ir spjaudėsi; Dūsa-vo storulė Jonaitienė, lipdama per slenkstį, bet nepamatė, kad apivaras atsileidęs, pri-vėrė jį durimis ir sukniubo*.

Vadinasi, remiantis sujungiamaisiais jung-tukais ir intonacija, visus sudėtinius junginius galima suklasifikuoti taip pat, kaip ir papras-tuosius sujungiamuosius junginius. Tuo atve-ju nebeliktų mišriųjų junginių kaip savarankiško junginių tipo, o visi sudėtiniai junginiai būtų suskirstyti pagal tuos pačius kriterijus.

Literatūra

- BalkDLKS – *Balkevičius J.* Dabartinės lietuvių ka-lbos sintaksė. V., 1963.
 DLKG – Dabartinės lietuvių kalbos gramatika / Li-tetuvių kalbos institutas. V., 1997.
 GLJ – Grammatika litovskogo jazyka / Institut lito-vskogo jazyka i literatury (rusų kalba). V., 1985.
 KalinLKŽJS – *Kalinauskas B.* Lietuvių kalbos žodžių junginių sintaksė. V., 1972
 KuzmLKS – *Kuzmickis Z.* Lietuvių kalbos sintaksė. V., 1935.

LabŽJP – *Labutis V.* Žodžių junginių problemos. V., 1976.

MeškLKS – *Meškauskas K.* Lietuvių kalbos sintaksė. K., 1929.

ŠišKISGSSNJ – *Šiškova L. V.* Imennyje sintaksičeskije grupy s sočinitelnoj svjazju v sovremennom

nemeckom jazyke // Učenyje zapiski / Leningradskij gosudarstvennyj institut imeni Gercena (rusų kalba). 1971. T. 457. C.

Lidija Kaukėnienė

ON THE CLASSIFICATION OF COORDINATING WORD COMBINATIONS

Summary

The subject of this study is word combinations. Some linguists describe coordinating word combinations as word combinations while others disagree with this classification. A discussion of contemporary Lithuanian grammar must address this issue, since it is very difficult to distribute compound coordinating word combinations. Such combinations can be divided into two parts: simple and compound; compound word combinations may be further characterized by complicated coordination. There are two methods of coordination, with conjunctions and without, and there are two types of compound coordinating word combinations, symmetrical and asymmetrical. Compound coordinating word combinations generally have two components, though they may also have one, three, five or even more members. In the majority of cases asymmetrical word combinations are made up of two components, the first of which containing one member and the second two or three members.